

Katija Kristović

Županijsko državno odvjetništvo u Dubrovniku

dr. Ante Starčevića 23, 20000 Dubrovnik

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0004-2012-880X>

Katija.Kristovic@zdodu.dorh.hr

KAZNENOPRAVNI SUSTAV DUBROVAČKE REPUBLIKE (1272. – 1808.): IZ MEĐU NORMATIVNE UREĐENOSTI I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI

SAŽETAK

Dubrovačka Republika razvila je složen pravni sustav koji je tijekom srednjeg vijeka regulirao život njezinih građana. Temeljni pravni izvor bio je Dubrovački statut iz 1272. uz važnu ulogu običajnog prava. Sustav je obuhvaćao različite sfere društvenog života uključujući upravljanje, sudstvo, obiteljske i imovinske odnose te kazneno pravo. Posebna pozornost posvećivala se postupcima protiv počinitelja kaznenih djela i organizaciji sudova. Pravna pravila i običaji zajedno su oblikovali način vođenja pravde i utjecali na svakodnevni život građana i funkcioniranje društva. Cilj je ovog rada sažeto prikazati kaznenopravni sustav u Dubrovačkoj Republici do njezina prestanka, odnosno do 1808., s naglaskom na strukturu sudbene vlasti, tijek kaznenog postupka te pojedine kaznene odredbe Dubrovačkog statuta i sudsku praksu.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, Dubrovački statut, kazneno pravo, kazneni postupak

1. Uvod

Geopolitički položaj Dubrovačke Republike te razvoj diplomacije, pomorstva i trgovine sa susjednim zemljama zahtijevali su reguliranje pravnog sustava dubrovačke komune pisanim statutarnim odredbama, što je 1272. rezultiralo donošenjem Dubrovačkog statuta, koji je imao naknadne izmjene i dopune u 14. i 15. stoljeću. Valja istaknuti da dubrovačka povijest ima više razdoblja. Prvo razdoblje seže od VII. stoljeća do 1205. g, kada je prestao bizantski suverenitet nad dubrovačkim područjem, drugo razdoblje traje od 1205. do 1358., odnosno do konca mletačkog

pokroviteljstva, kada Dubrovnik postaje slobodni grad sa širokom autonomijom. Treće razdoblje traje do 1526., kada Zadarskim mirom Dubrovnik postaje dio Kraljevine Ugarske. Od tada do 1808. Dubrovnik je zaista neovisna republika bez druge vrhovne vlasti.

Državno uređenje Dubrovačke Republike svoje začetke imalo je već u XI. i XII. stoljeću, kada se već naziru tijela državne vlasti – Veliko vijeće, Malo vijeće i Senat.¹

Za razumijevanje ustroja državne vlasti u Dubrovačkoj Republici, a sve s obzirom na provođenje kaznenog postupka, potrebno je pojasniti i nadležnost i ulogu naznačenih tijela državne vlasti u Dubrovačkoj Republici.

Veliko vijeće bilo je najvažnije političko tijelo, a sačinjavali su ga pripadnici dubrovačke vlastele. Vodio je vanjsku politiku, skrbrilo je o državnim prihodima, trgovini, obrani i biralo kneza.²

Malo vijeće provodilo je odluke i upravljalo svakodnevnim poslovima Republike.³

Vijeće umoljenih – Senat predlagalo je odluke i zakone koje je izglasavalo Veliko vijeće, a u nadležnosti tog Vijeća bila je i vanjska i unutarnja politika. Suci građanskog i kaznenog suda bili su članovi Vijeća umoljenih – Senata, koji je bio posljednji prizivni sud Dubrovačke Republike.⁴

Nakon 1358., odnosno nakon što mletački knez više nije imao ovlasti, Veliko vijeće biralo je kneza apsolutnom većinom na mjesec dana. Morao je imati barem 50 godina, biti član Senata, a za vrijeme službe živio je s obitelji u Kneževu dvoru.⁵

Ovaj prikaz sažeto će predočiti kaznenopravni sustav u Dubrovačkoj Republici do njezina prestanka (1808.) odnosno strukturu sudbene vlasti i tijek kaznenog postupka s kratkim osvrtom na pojedine kaznene odredbe Dubrovačkog statuta i sudsku praksu. S obzirom na diskriminaciju žena u pojedinim segmentima života u Dubrovačkoj Republici, jedan dio prikaza odnosit će se i na položaj žena u kaznenom postupku.

¹ Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1980., I (str. 359), II (str. 495).

² Janeković-Romer, Zdenka, *Okvir slobode, Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999., str. 96–97.

³ *Ibid.*, str. 98–99.

⁴ *Ibid.*, str. 100.

⁵ Lonza, Nella, *Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2009., str. 129.

2. Dubrovački statut

Dubrovački statut proglašen je 25. svibnja 1272. i bio je na snazi do pada Dubrovačke Republike, odnosno do 1808. Nastao je kao težnja za kodificiranjem dotadašnjih pisanih propisa i pravnih zbirki kako bi se uredila razna politička, diplomatska, pravna i gospodarska pitanja te odnosi među građanima. U tadašnje doba imao je značajke ustavnosti kao temeljni pravni akt koji se oslanjao na rimsko pravo.

Sadržavao je osam knjiga. Prva knjiga regulira ustroj gradske vlasti (Veliko vijeće, Malo vijeće, knez...). Druga knjiga sadržava tekstove prisege kneza i njegova zamjenika, prisege članova Malog i Velikog Vijeća, prisege sudaca, dubrovačkih veleposlanika, prisege odvjetnika, prisege gradskih carinika i ostalih službenika. Treća knjiga donosi odredbe o sudovanju s posebnim odredbama o sudovanju u sporovima između Dubrovčana i stranaca – kako sa zemljama zaleđa, tako i s ostalim hrvatskim primorskim gradovima u Dalmaciji. Četvrta knjiga regulira obiteljske odnose i nasljedno pravo. Peta knjiga regulira administrativne odnose, stvarnopravne odnose i neke obveznopravne odnose te osobito pitanja agrarnih odnosa između vlasnika zemlje i njezinih obrađivača. Šesta knjiga sadržava odredbe o kaznenom i prekršajnom pravu. Sedma knjiga regulira pitanja o pomorskom pravu. Osmo knjiga sadržava kronološki zabilježene odredbe, nastavak zakonodavne aktivnosti i reformacije nakon 1272. odnosno od 1272. do 1358.⁶

Prvi pisani dubrovački zakon datira od 3. veljače 1190. (od dana svetoga Vlaha). Njime je regulirana i tzv. sloboda svetoga Vlaha, odnosno svi počinitelji kaznenih djela i dužnici mogli su na dan svetoga Vlaha, zaštitnika Grada, slobodno doći u Grad i toga dana ne bi mogli biti pozvani na odgovornost niti zatvoreni. Taj zakon i ostale zbirke kaznenih propisa s početka 13. stoljeća bili su osnova za kodificiranje šeste knjige Dubrovačkog statuta, koja donosi odredbe o kaznenim djelima.⁷

3. Kazneni postupak

Kazneni postupak Dubrovačke Republike pokazuje elemente usporedive s nekim suvremenim standardima pravičnog suđenja. Za razliku od odredbi o kaznenim djelima odredbe kazneno-procesnog prava nisu nikada kodificirane u cjelini, ali uvidom u pojedine sudske predmete mogu se utvrditi načela i način vođenja

⁶ Dubrovački statut, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2022.

⁷ Stulli, Bernard, *O Knjizi Statuta grada Dubrovnika iz god. 1272. (U 700-godišnjicu dubrovačke statutarne kodifikacije)*, Dubrovnik, 1972., str. 13–14.

kaznenog postupka. Tako se formirao jedan sudski registar – *Liber criminalium*, koji je bio svojevrsni Priručnik za rad Kaznenog suda.⁸

3.1 Kazneni sud

Područje Dubrovačke Republike bilo je podijeljeno na knežije i kapetanije, a knezovi i kapetani mogli su suditi u kaznenim predmetima manje važnosti. Ako bi teže kazneno djelo bilo počinjeno na njihovu području, provodili su hitne dokazne radnje i taj kazneni predmet prosljeđivali dubrovačkom knezu.⁹

Do početka XV. stoljeća kaznene postupke vodili su knez i Malo vijeće, a knez je birao pet sudaca. Od 1459. za vođenje kaznenog postupka osnovan je sud koji se sastojao od šest sudaca – plemića (tzv. *giudici del criminale*, suci od kriminala). Biralo ih je Veliko vijeće apsolutnom većinom svih prisutnih vijećnika. Donja dobna granica za suca Kaznenog suda bila je 40 godina, a formalno pravno obrazovanje nisu morali imati. Morali su biti plemići rodom iz Dubrovnika, a birani su na rok od jedne godine. O tome u Dubrovačkom statutu piše:

*Od svih sudaca... smije biti samo jedan od istoga roda, a služba im treba trajati godinu dana od Miboljdana u mjesecu rujnu.*¹⁰

Ponovno su mogli biti izabrani nakon dvije godine, a prisegu su polagali pred knezom uz posebnu svečanost ispred Kneževa dvora.¹¹

Tekst prisega za suca Kaznenog suda glasio je:

Ja sudac dubrovački prisežem na Božja evanđelja da ću sve postupke koji se budu vodili preda mnom, u kojima budem sudac, suditi bez himbe, prema običaju Grada Dubrovnika, ako budem znao i budem siguran ... I neću primiti nagradu, niti dati da se primi za postupke koje ja budem imao suditi, pa ako bi netko za mene primio, a ja za to doznao pobrinuti ću se u dobroj vjeri i bez himbe da se to vrati.....I komu bude dano sudsko sredstvo, pa pravda bude na njegovoj strani, ništa neću uzeti i narediti ću, ako zatraži, da mu se izda isprava o presudi, ne uzimajući za to naknadu. I dok budem sudac u dobroj ću vjeri i iskreno izbjegavati odlaženje na

⁸ Lonza, Nella, *Pod plaštem pravde*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1997., str. 21.

⁹ Mitić, Ilija, *Prilog upoznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici*, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 1985., str. 153–157.

¹⁰ St Du I, C.

¹¹ St Du I, C i Lonza, Nella, *ibid.*, str. 48–51.

*piće radi spletke s bilo kojim, s bilo kojom i na bilo koji način, po vrtovima ili po kerčmama. Niti ću prijeverno prijatelju pomagati, ni neprijatelju škoditi...*¹²

Kako bi sucima bio olakšan posao, 1473. godine Veliko vijeće imenovalo je tzv. kancelara, *Canceliere al Criminale*, koji je evidentirao kaznene prijave, pisao zapisnike o ispitivanju svjedoka, vodio upisnike presuda i obavljao druge administrativne poslove bitne za vođenje kaznenog postupka.

Kancelari su provodili i neke postupovne radnje, pred njima se sklapala nagodba procesnih stranaka, sudjelovali su na očevidu u slučaju sumnjive smrti, a znakovito je da je njihov honorar za sudjelovanje na očevidu bio veći od liječničkog. Kako bi objava presude osuđeniku bila zakonita, predviđena je nazočnost kancelara na objavi presude. Kancelari nisu bili zadovoljni svojom plaćom, do početka XIX. stoljeća honorari su povećavani, ali s obzirom na inflaciju oni su često molbama tražili povećanje honorara, što se uglavnom odbijalo. Čak se 1704. odlučilo da se povišica može odobriti samo tročtvrtinskom većinom Vijeća umoljenih.¹³ Dakle, u usporedbi s današnjim trenutkom očito je da su i tada ti službenici bili lošije plaćeni, ali ovisili su o milosti vlastele, a ne o zakonski zajamčenim pravima koja danas mogu ostvariti preko sindikalnih aktivnosti.

U Dubrovačkoj Republici kažnjavalo se na temelju Statuta iz 1272., na temelju odluka Senata, Velikog vijeća, Malog vijeća, kneza, ali i na temelju običajnog prava.¹⁴

Tužbu (kaznenu prijavu) knezu je podnosio oštećenik ili druga osoba u njegovo ime, i to u roku od tri dana od saznanja za počinjeno kazneno djelo u Dubrovniku. Taj rok bio je prekluzivan. Ako je kazneno djelo počinjeno izvan Dubrovnika, rok je bio osam dana od saznanja za kazneno djelo.

Kazneni postupci pokretali su se i po službenoj dužnosti, a i knez je samostalno mogao pokretati kazneni postupak ako to zahtijeva javni interes.¹⁵

Liječnici su imali obvezu prijaviti svaku sumnjivu smrt i svaku nanesenu tjelesnu ozljedu.¹⁶

¹² St Du II, 4, B.

¹³ *Op. cit.* bilj. 8, str. 79–91.

¹⁴ *Op. cit.* bilj. 9, str. 153–157.

¹⁵ St Du VIII, 36.

¹⁶ Lonza, Nella, *Pred gospodarom knezom i njegovim sucima... Dubrovački kazneni postupci s početka XIV. stoljeća*, Anali, sv. 30/1992., str. 41 i LOR, pag. V. c. 2 (11. 12. 1310. – Knjiga odluka Dubrovačke Republike).

3.2. Državni odvjetnik (*advocates communis*)¹⁷

U kaznenom postupku obveza državnog odvjetnika bila je naplaćivati izrečene novčane kazne s tim što bi, ako bi bili uspješni, bili nagrađeni. Pripadala im je četrdesetina svakog naplaćenog prihoda. Podaci o imovinskoj kazni upisivali su se u *liber condemnationum*, a postojao je i računovodstveni odjel koji je nadzirao rad državnih odvjetnika.¹⁸

3.3. Mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika

I u vrijeme Dubrovačke Republike postojale su mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika pred sudom, i to:

- a) pritvor
- b) kućno zatočenje (današnji istražni zatvor u domu)
- c) pravo utočišta (azil u katoličkoj crkvi)
- d) pravo slobodnog pristupa i odstupa (kao oblik jamstva).

Kućno zatočenje bilo je primjenjivano i kao kazna zatvora i kao pritvor. Kad je određivano kao kazna, bilo bi zamjena za novčanu kaznu. Pripadnici vlastele nisu pritvarani u tamnicama, nego im je određivano kućno zatočenje.¹⁹

S obzirom na to da se u Republici Hrvatskoj tek donošenjem novog Zakona o kaznenom postupku i njegovim izmjenama iz 2009. regulira način određivanja istražnog zatvora u domu, s pravom se može reći da su stari Dubrovčani u Dubrovačkoj Republici bili preteče takva načina osiguranja nazočnosti okrivljenika na našim prostorima jer su već u to vrijeme prepoznali potrebu za blažim i humanijim mjerama ograničenja slobode, bez obzira na to što se to u većini slučajeva odnosilo na plemiće. Taj institut reguliran je i u ostalim statutima srednjodalmatinskih gradova koji su doneseni nakon Dubrovačkog statuta, npr. u Statutu grada Trogira iz 1345.

S obzirom na duljinu trajanja pritvora zabilježeni su i primjeri dugog trajanja, o čemu najbolje svjedoče primjeri koji se navode u nastavku.

*Optuženica Kate Dominković, četiri je godine čamila u pritvoru, jer postupak nije mogao biti završen s obzirom da je krunski svjedok bio malodoban.*²⁰

¹⁷ *Op. cit.* bilj. 8, str. 78.

¹⁸ St Du II, 7.

¹⁹ *Op. cit.* bilj. 8, str. 213–221.

²⁰ *Ibid.*, str. 215.

*Prema navodima M. Rešetara 1799. puštena je iz tamnice neka žena nakon što je 18 godina čekala da se provede istraga.*²¹

Zanimljivo je da je određivanje pritvora mogao tražiti i oštećenik dok ne pribavi dokazne prijedloge te bi tada snosio troškove pritvaranja pritvorenika. Ako ne bi uspio pribaviti valjane dokaze, morao bi pritvoreniku platiti naknadu zbog boravka u pritvoru. Tako je u jednom kaznenom predmetu gospodar koji je prijavio sluškinju da ga potkrada tražio od kneza da je pusti iz pritvora jer nije htio snositi troškove njezina boravka u pritvoru.²²

U Dubrovačkoj Republici pravo utočišta bilo je svojevrsno pravo azila u katoličkoj crkvi. Dubrovačke vlasti postavile bi stražu koja je trebala spriječiti bijeg i uhititi osobu čim iziđe iz posvećenog prostora.²³

Prema jednom kaznenom predmetu plemić Marojica Kaboga (i danas u Dubrovniku postoji ulica Marojice Kaboge) sredinom 1622. nožem je ubio plemića Nikolu Sorga, ali se odmah nakon ubojstva sklonio u franjevački samostan Male braće, čime je stekao pravo utočišta. Dubrovačka je vlast nakon intervencije crkvenih vlasti iz Rima pristala smrtnu kaznu zamijeniti doživotnom tamnicom. Međutim, 1667. uslijedio je veliki potres u Dubrovniku, Marojica Kaboga ostao je živ, izišao iz zatvora i pomagao u raznim radovima u Dubrovniku. Zabilježeno je i da je obavljao neke diplomatske poslove u Carigradu.²⁴

Pravo slobodnog pristupa i odstupanja bilo je oblik jamstva, odnosno okrivljenik bi se slobodno mogao kretati, ali je u određeno vrijeme morao pristupiti sudu.²⁵

3.4. Dokazni postupak

Tijekom dokaznog postupka pred sudom su se ispitivali svjedoci, provodila su se potrebna vještačenja, a na kraju dokaznog postupka ispitivao bi se optuženik. U odnosu na ispitivanje optuženika postojalo je i iznuđivanje priznanja torturom. Tortura se provodila tako da bi se optuženika vezalo preko leđa i dizalo konopom na tzv. koloturu.²⁶

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*, str. 214.

²³ *Ibid.*, str. 218.

²⁴ Mitić, Ilija, *O pružanju utočišta na području Dubrovačke Republike*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 1986. – 1987., str. 23–24.

²⁵ *Op. cit.* bilj. 8, str. 220–221.

²⁶ *Op. cit.* bilj. 8, str. 236.

Posebno je određeno da za dokazivanje težih kaznenih djela nije dovoljno svjedočenje jednog svjedoka, nego najmanje dvaju, a knez i suci ovlašteni su odlučiti je li i koji svjedok prikladan za svjedočenje i treba li i kojem svjedoku vjerovati.

Tako se u Dubrovačkom statutu propisuje kada je potrebno utvrđivati činjenice s najmanje dvama svjedocima:

...ubuduće u kaznenim djelima zbog kojih bi neka osoba morala biti smaknuta ili osakaćena, ne vrijedi jedan svjedok, nego su potrebna najmanje dva...²⁷

Nakon završetka dokaznog postupka donosila se ili osuđujuća ili oslobađajuća presuda. U kaznenim predmetima u kojima sud nije mogao utvrditi je li optuženik počinio kazneno djelo ili ne, sud ne bi završio postupak jer se čekalo hoće li se pojaviti još koji dokaz, što je bilo nepovoljno za optuženika. Osim toga postojale su i tzv. oglušne presude – ako optuženik koji je uredno pozvan ne bi došao na suđenje, osudilo bi ga se.²⁸

Dubrovački statut to regulira na sljedeći način:

Onaj tko se i na tri poziva zadržava na sud zbog neke usmene ili tvorne uvrede ili nekoga zlodjela bude ustrajno oglušivao, neka se smatra osuđenim za tu uvredu, pa ako poslije dođe, neka se o tome ne sasluša.²⁹

U odnosu na trajanje kaznenog postupka važno je istaknuti da je bilo određeno da postupci za najteža kaznena djela traju do dva mjeseca, što često nije bilo moguće. Poznato je da bi Senat radi što bržeg okončanja kaznenog postupka određivao novčane kazne sucima ako bi kazneni postupci trajali dulje.³⁰

Tako je Senat tražio da se presuda u jednom predmetu koji je dugo trajao završi prije predstojećih praznika zaprijetivši sankcijom u iznosu 100 dukata svakomu sucu, pa je predmet brzo i riješen.³¹

Osuđenici su imali pravo žalbe u roku od osam dana od saznanja za presudu, a žalbu su razmatrali državni provizori. Ako bi prihvatili žalbu, o tome je dalje odlučivao Senat, koji je mogao vratiti predmet Kaznenomu sudu ili sam donijeti odluku. Drugostupanjski postupci trajali bi do šest mjeseci, a neki bi se završili i u roku od mjesec dana.³²

²⁷ St Du, III, 33.

²⁸ *Op. cit.* bilj. 16, str. 46.

²⁹ St Du, VI, 29.

³⁰ *Op. cit.* bilj. 8, str. 263.

³¹ *Op. cit.* bilj. 8, str. 263.

³² *Ibid.*, str. 246–250.

3.5. Vrste kazni

Ovaj prikaz slijedi podatke autora dr. sc. Ilije Mitića iz rada „Prilog upoznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici”.³³

U Dubrovačkom statutu bile su predviđene:

- smrtna kazna (vješanjem, odsijecanjem glave, spaljivanjem)
- tjelesne kazne (sakaćenje – mutilacija, šibanje, obilježavanje pečatom ili usijanim željezom, batinanje)
- kazna izгона iz Dubrovnika i s njegova područja
- zatvorska kazna
- zatočenje u utvrdi
- kućno zatočenje
- kazna gubitka državljanstva
- kazna gubitka statusa i službe
- kazne sramoćenja (sramotni hod po Gradu, izlaganje na stupu srama, glava u kladama)
- radne kazne (prisilni radovi, prisilno veslanje, vojna služba)
- novčana kazna
- usmene kazne (isprika, ukor).³⁴

Osim toga knez je imao ovlasti sam određivati kazne maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i počiniteljima kaznenog djela uvrede.³⁵

Smrtna se kazna izvršavala na mjestu Danče. Izvršitelj pravde (*maestro della giustizia*) na javnim je vješalima vješao osuđenika za vrat i ostavljao ga visjeti dok ne izdahne, a zbog smaknuća zvonilo je tzv. mrtvo zvonu (*campagna morta*) laganim otkucanjima. Time bi se svima obznanilo da je nad nekim izvršena smrtna kazna. Da bi se djelovalo na buduće počinitelje težih kaznenih djela, mrtvo tijelo osuđenika sjeklo bi se na četiri dijela – jedan dio ostao bi na vješalima, druga dva odnijela bi se na obližnje otoke, a četvrti dio ostavljao se ispred kuće osuđenika. U sudskim spisima poznato je i zazidavanje osuđenika koji su osuđeni na smrtnu kaznu do kraja života (*inmurato*). U tom prostoru ostavio bi se samo jedan mali otvor za dotok zraka. Bilo je i slučajeva kada se smrtna kazna ne bi izvršila. Takav je već spomenuti slučaj plemića Marojice Kaboge.³⁶

³³ *Op. cit.* bilj. 9, str. 153–173.

³⁴ *Ibid.*, str. 155–165.

³⁵ *Ibid.*, str. 155.

³⁶ *Ibid.*, str. 158.

Batinanje, obilježavanje biljegom ili usijanim željezom i sakaćenje bili su zamjena za novčane kazne ovisno o počinjenu kaznenom djelu.³⁷

U Dubrovniku je postojao stup srama gdje bi se izvršavala kazna sramoćenjem i tjelesnim kažnjavanjem, a od XV. stoljeća na tom stupu nalazi se Orlandov kip. Običaj je bio da se osuđenika vodi do stupa srama na magarcu, i to tako da sjedi s licem okrenutim prema repu kako bi ga svi mogli vidjeti. Kazna sramoćenjem često se izricala s drugim kaznama. Tako je 1786. jedan osuđenik bio osuđen na kaznu zatvora od šest mjeseci zbog krađe srebra, ali je svake nedjelje bio izveden do Orlandova stupa, gdje je pred svima primao 40 udaraca batinom uz zvuke bubnja.³⁸

Kazna veslanjem provodila se na galijama Malte, Napulja i Venecije. Osuđenike bi se prevezlo do luke gdje ih je konzul Dubrovačke Republike predavao zapovjedniku galije.³⁹

Kazne izgonom s područja Dubrovačke Republike izricale su se s kaznom obilježavanja pečatom. Tako je jedna žena bila doživotno izgnana iz Dubrovnika zbog krađe, ali joj se tri puta pečatilo čelo kako bi svatko znao da je izgnana.⁴⁰

Neki osuđenici osuđivali su se na više kazni zbog jednog kaznenog djela. Tako je sredinom 1734. donesena presuda kojom se osuđeniku zbog kaznenog djela krađe određuju četiri mjeseca zatvora, s tim da tijekom izdržavanja kazne jednom bude proveden na magarcu kroz Grad te postavljen na stup srama jedan sat. Za to vrijeme trebalo ga je izbičevati 25 puta i još mu opečatiti čelo. Nakon isteka kazne osuđenik je bio prognan iz Dubrovnika, a ako bi se vratio prije isteka roka na koji je bio prognan, bio bi odveden na galiju radi veslanja u okovima u trajanju od dvije godine. Naravno, morao je i nadoknaditi štetu oštećeniku.⁴¹

4. Kaznena djela

Neka kaznena djela⁴² iz Dubrovačkog statuta:

*Tko god učini ubojstvo, osim braneci se, što se može u potpunosti dokazati, neka umre.*⁴³

³⁷ *Ibid.*, str. 155.

³⁸ *Ibid.*, str. 156.

³⁹ *Ibid.*, str. 159.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 162.

⁴¹ *Ibid.*, str. 159.

⁴² St Du, VI.

⁴³ St Du, VI, 1, B.

... da se knezu tijekom njegove službe i njegovu Sudu dade potpuna i neograničena moć, ovlast i pravo da svima koji budu optuženi za ubojstvo ili zlodjelo rijeđu ili djelom dadu i odrede, kako im se sviđa i kako im bude odgovaralo, rok i rokove da se pred njima pojave... bez obzira na bilo koji prije doneseni propis ili uredbu koji se protive ovoj ovlasti.⁴⁴

Ako tko udari drugoga sabljom ili nekim sječivom ili željeznom toljagom pa ga okrvavi, neka za svaki udarac bude kažnjen globom od dvadeset pet perpera.⁴⁵ Ako ga udari po udu, pa udareni bude osakaćen, ili po licu, neka se za taj udarac kazni globom od pedeset perpera. Ako ne može platiti te perpere, neka mu se odsiječe desna ruka...⁴⁶

Onaj tko počini krađu, neka se za prvu krađu osudi na četverostruko, za drugu osmerostruko, za treću dvanaesterostruko, a za četvrtu dvadesetostruko. Ako kradljivac nema odakle platiti, a krađa bude manja od dva perpera, neka se išiba. Ako krađa bude od dva do pet perpera, neka se išiba i obilježi pečatom. A ako bude od pet do deset, neka ostane bez jednoga oka; ako pak od deset do dvadeset, neka mu se odsiječe desna ruka. Ako ukrade više od dvadeset perpera, neka ostane bez oba oka... Ako neka žena ukrade više od dvadeset perpera, neka joj se odsiječe nos i neka se protjera iz Dubrovnika i iz dubrovačke oblasti.⁴⁷

Ako tko siluje ženu protiv njezine volje, a to se uzmogne dokazati, neka plati pedeset perpera, a ne mogne li to platiti, neka ostane bez oba oka. Osim ako ženu uz njezin pristanak bude htio oženiti; tada, naime, ako oboje pristanu, neka ne plati ništa, nego neka je oženi.⁴⁸

Tko učini ili napiše lažnu ispravu, neka mu se odsiječe desna ruka, ako mu se bude moglo dokazati.⁴⁹

Ako neko zlodjelo počini maloljetno dijete, naime do četrnaest godina, neka gospodin knez i njegov Sud prosude kako ga kazniti, imajući obzira prema njegovoj dobi.⁵⁰

⁴⁴ St Du, VI, 3 C.

⁴⁵ Vrijednost perpera bila je 12 groša, a vrijednost dukata 40 groša.

⁴⁶ St Du, VI, 3.

⁴⁷ St Du, VI, 4.

⁴⁸ St Du, VI, 6.

⁴⁹ St Du, VI, 8.

⁵⁰ St Du, VI, 19.

Ako netko bude u luku bacao brodski balast ili rujevinu ili otpatke bez naredbe gospodina kneza, neka za kaznu plati dva perpera, a ako ih ne uzmogne platiti, neka se išiba, a četvrtinu od kazne neka dobije onaj koji toga prijavi.⁵¹

Tko po Gradu bude danju nosio nož za ranjavanje ili drugo napadačko oružje, neka za kaznu plati dva perpera, a (ako to bude) noću, neka plati i neka mu se oružje oduzme.⁵²

Ako Dubrovčanin udari ili istuče stranca ili ga kako drukčije ozlijedi, neka od kazne koju za to Dubrovčanin bude platio ništa ne ide strancu, nego neka sve pripadne Općini. Isto vrijedi za međusobno udaranje, ozljede i tučnjave između muševa i žena. To isto određujemo ako stranac udari ili istuče Dubrovčanina ili ga kako drukčije ozlijedi.⁵³

Tko u Dubrovnik dovede prognane zbog ubojstva, neka za kaznu plati dvadeset pet perpera.⁵⁴

Dubrovčanin koji bez dopuštenja gospodina kneza bude išao u Omiš, neka za kaznu plati dvadeset i pet perpera, a ako ih ne mogne platiti, neka ostane bez jednog oka.⁵⁵

(Naime, Dubrovčani nisu bili u dobrim odnosima s Omišanima, pa su bili kažnjivi razni oblici suradnje s Omišanima.)

Određujemo da se nijedan Dubrovčanin ne usudi biti odvjetnikom za nekog Slavena ili Slavenku, kako u Dubrovniku pred gospodinom knezom i pred Velikim i Malim sudom, tako ni na stanku; ako to netko prekrši, neka za globu plati Općini dubrovačkoj jedan perper i neka se njegov iskaz u istom postupku drži bezvrijednim.⁵⁶

5. O položaju žena kao žrtava kaznenih djela i položaju žena u Dubrovačkoj Republici pred sudom

Ovaj prikaz slijedi podatke autorice dr. sc. Slavice Stojan iz knjige „Vjerenice i nevjernice” dobivene iz arhivskih svezaka Državnog arhiva u Dubrovniku.⁵⁷

⁵¹ St Du, VI, 23.

⁵² St Du, VI, 24.

⁵³ St Du, VI, 30.

⁵⁴ St Du, VI, 54.

⁵⁵ St Du, VI, 58.

⁵⁶ St Du, VI, 63.

⁵⁷ Stojan, Slavica, *Vjerenice i nevjernice*, Prometej, Zagreb – Dubrovnik, 2003.

Jedan optuženik koji je 1693. silovao djevojčicu staru između devet i deset godina bio je u bijegu. Uhićen je 13 godina nakon događaja i obećao je da će je oženiti, što je i napravio.⁵⁸

Katkad bi se dogodilo da su djevojke koje su dobrovoljno stupile u intimne odnose s nekim muškarcima lažno svjedočile da su silovane samo kako bi ih oni onda oženili.⁵⁹

Međutim, suprotno tomu, po mišljenju dr. sc. Lonze za takvo vjenčanje nije bio presudan pristanak žrtve, nego članova njezine obitelji kako se time ne bi negativno utjecalo na obiteljske tradicionalne strategije. Autorica dr. sc. Lonza time očito upućuje na običajno pravo načina sklapanja brakova u tadašnjem Dubrovniku.⁶⁰

Međutim, s obzirom na položaj žena u srednjovjekovnom Dubrovniku – koji je bio ograničen u odnosu na današnje vrijeme iako su žene imale neka prava napredna za ono doba (mogle su posjedovati imovinu, nasljeđivati i slično), a s obzirom na to da je njihova uloga bila ipak povezana s obitelji i kućanstvom – vjerojatnije je da bi i obitelji bile sklonije tomu da se takva obeščašćena djevojka ipak uda za osumnjičenika i tako stekne zaštićeni status dubrovačke gospođe.

U sudskim spisima, odnosno u spisima dubrovačkog kancelara, evidentiran je i slučaj samoubojstva sluškinje koja je pobjegla da je gospodar ne bi silovao. On je za njom poslao jednog svojeg prijatelja vojnika, ali se sluškinja pred njim bacila u more na predjelu Orsula. U spisima je zabilježeno da su dva suca pregledala mrtvo tijelo djevojke, ali je očito da njezin gospodar nikada nije pozvan pred sud. Predmet je tako zaključen. U zapisniku kancelara naveden je iskaz vojnika koji je ustvari prijavio događaj. „Kad smo došli pod Orsulu... vidjeh nju dje se bacila sama po sebi niz stijene”.⁶¹

Unuk pjesnika Ivana Gundulića Ivan Šiškov Gundulić kažnjen je 13. ožujka 1699. zbog nedopuštena postupka prema djevojci Luni, židovki, tako da joj je morao isplatiti 500 dukata na ime miraza.⁶²

Znakovito je da je u 18. stoljeću bilo tužbi koje su ostavljene zaručnice upućivale Kaznenom sudu tražeći svoja prava prema zaručničkom ugovoru. Događalo bi se da su postupci bili obustavljeni jer bi se zaručnici ipak vjenčali.

⁵⁸ *Ibid.*, str. 30.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 26.

⁶⁰ Lonza, Nella, *Tužba, osveta, nagodba: Modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku*, *Analni Dubrovnik*, 40 (2002.), str. 57–204.

⁶¹ *Op. cit.* bilj. 57, str. 15 i 22.

⁶² *Ibid.*, str. 24.

Jedna djevojka prevarila je svojeg zaručnika s drugim mladićem pa je prevareni zaručnik ubio tog mladića. Osuđen je na kaznu vješanjem te da se tijelo nakon vješanja raščetvori, ali on je uspio pobjeći. Djevojka je osuđena za doživotni izgon iz Dubrovačke Republike, a ako bi se slučajno vratila, stavili bi je na stup srama te proveli kroz Grad i ponovno izgnali.⁶³

Jedna sluškinja pobjegla je iz gospodarove kuće bježeći od seksualnog zlostavljanja jednog plemića koji joj je prijetio sakaćenjem. On je osuđen na 50 dana prisilnog rada u tvrđavi Revelin i na novčanu kaznu od 100 dukata. Ona je zbog bijega osuđena na javno sramoćenje i na 25 udaraca bičem, nakon čega je bila u tamnici te je dobila i izgon iz Grada.⁶⁴

Jedan je osuđenik zbog pokušaja ubojstva supruge osuđen na pet godina veslanja na venecijanskoj galiji. Bacio je suprugu niz stijenu, ali je preživjela jer se zadržala na jednom kamenom podestu.⁶⁵

Zbog čestog seksualnog zlostavljanja gospodara ili ostalih muških članova obitelji veći broj kaznenih djela čedomorstva počinile su upravo sluškinje.⁶⁶

S obzirom na to da su se žene smatrane inferiornima, sklonima grešnosti i prijetvornima, i u odredbama Dubrovačkog statuta bile su diskriminirane kao svjedoci.⁶⁷

„Ako tko uđe u tuđu kuću, pa istuče ili udari domaćina, ili domaćicu, ili počinu neko nasilje ili odatle nešto nasilno odnese, neka za kaznu plati dvadeset i četiri perpera, to jest dvanaest za upad u kuću i dvanaest za izlazak; neka od toga udareni ili udarena dobije polovicu ako podnese tužbu. Ako ne podnese tužbu, nego gospodin knez pokrene postupak po službenoj dužnosti, neka udareni, ili udarena, ne dobije ništa, nego neka čitava kazna pripadne Općini. Ako se to dogodi noću i ne bude se moglo dokazati s pomoću muških svjedoka, neka o tome vrijedi svjedočanstvo dvaju ili više žena s tim da će se onaj koji se ima osuditi na dvadeset i četiri perpera da se dokazalo putem muških, osuditi samo na dvanaest, to jest šest za upad, šest za izlazak, kad se dokazuje iskazom ženskih svjedoka.”⁶⁸

„Ako koja sluškinja odsad ubuduće pusti nekog muškarca u kuću domaćina, ili domaćice, neka se toj sluškinji odsiječe nos s lica. A ako u kući kojega domaćina ili

⁶³ *Ibid.*, str. 93.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 109.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 229.

⁶⁶ *Ibid.*, str. 114.

⁶⁷ *Ibid.*, str. 312.

⁶⁸ St Du, VI, 33 i 33 C.

domaćice bude uhvaćen neki muškarac koji bi bez dozvole domaćina ušao k nekoj sluškinji, da mora odležati šest mjeseci u donjim tamnicama.⁶⁹

„Tko izvan kuće nekoga udari ili istuče noću, a to se ne bi moglo dokazati svjedočenjem muških svjedoka neka o tome vrijedi iskaz dviju ili više žena. Ali tako da onaj koji mora biti osuđen ne može po svjedočenju žena biti osuđen više nego na polovicu onoga na što bi bio osuđen da su bili muški svjedoci...⁷⁰

„Ako neka krčmarica izjavi da je nekome dala vina na vjeru, neka se toj krčmarici vjeruje u roku od trideset dana nakon što proda bačvu tog vina...⁷¹

„Godine Gospodnje 1332. ... Veliko je vijeće objavilo ovu odredbu: neka se nijednoj krčmarici ne vjeruje na riječ protiv neke osobe osim do dvanaest groša.⁷²

„Otac može biti svjedokom u sporu među sinovima i kćerima iste žene i njegovu svjedočenje vrijedi, makar bio jedini svjedok; majka, pak, budući da je žena, ne može biti svjedokom među sinovima i kćerima.⁷³

U jednom kaznenom predmetu kao vjerodostojan ipak je bio iskaz jedne bludnice jer je bila riječ o ubojstvu u koje su bili upleteni i noćni čuvari i knežev sluga.⁷⁴

Svakako, iskazi žena kao svjedoka uzimali su se u obzir samo ako se drukčije nije mogla utvrditi neka činjenica. Žene u Dubrovačkoj Republici imale su ograničenu političku i javnu ulogu, ali su bile važan dio obiteljskog, ekonomskog i kulturnog života. Najviše autonomije imale su kao udovice, dok su društvene norme snažno kontrolirale njihov svakodnevni život.

6. Zaključak

Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike temeljio se na Dubrovačkom statutu, koji je donesen 1272. te je na snazi do ukidanja Republike (1808.), i na običajnom pravu. Dubrovački statut bio je temeljni pravni akt s obilježjima ustava te je sadržavao osam knjiga koje su uređivale vlast, sudstvo, obiteljske odnose, imovinska pitanja, pomorsko pravo i kazneno pravo. Kazneni postupci u početku su se vodili pred knezom i Malim vijećem, a 1459. ustanovljen je poseban Kazneni sud sa šest sudaca. Kazneni postupci pokretali su se na temelju prijave oštećenika ili po službenoj

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ St Du, VI, 34.

⁷¹ St Du, III, 40.

⁷² *Ibid.*

⁷³ St Du III, 33.

⁷⁴ *Op. cit.* bilj. 16, str. 25–54.

dužnosti. Tijekom dokaznog postupka provodile su se potrebne dokazne radnje – svjedočenja, očevidi, vještačenja. U odnosu na ispitivanje okrivljenika katkad se primjenjivala i tortura radi iznuđivanja priznanja. Mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika bile su pritvor, kućni pritvor, pravo utočišta i jamstvo. Kaznena politika bila je dosta stroga: kao kazne izricale su se smrtna kazna, tjelesna kazna, zatvor, izgon iz države, prisilni rad i novčana kazna. Kazne su često ovisile o težini kaznenog djela i imovinskom stanju počinitelja. U drugostupanjskom postupku odlučivali su državni provizori ili Senat.

Žene su imale ograničen pravni položaj jer su njihovi svjedočki iskazi drukčije vrednovani od muških. U sudskim spisima zabilježeni su mnogi slučajevi nasilja nad ženama, osobito nad sluškinjama, koje su bile posebno ranjiva skupina. Unatoč razvijenom pravnom sustavu kazneno pravo Dubrovačke Republike odražavalo je društvene nejednakosti.

BIBLIOGRAFIJA

1. Foretić, Vinko, Povijest Dubrovnika do 1808., Matica hrvatska, Zagreb, 1980.
2. Janeković-Romer, Zdenka, Okvir slobode, Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999.
3. Lonza, Nella, Pred gosparom knezom i njegovim sucima: Dubrovački kazneni postupci s početka XIV. stoljeća, Anali, sv. 30/1992, <https://hrcak.srce.hr/239977>, posljednji put pristupljeno 31. ožujka 2026.
4. Lonza, Nella, Pod plaštem pravde, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1997.
5. Lonza, Nella, Kazalište vlasti. Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2009.
6. Mitić, Ilija, Prilog upoznavanju načina kažnjavanja u Dubrovačkoj Republici; Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1985., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/243095>, pristupljeno 31. ožujka 2026.
7. Mitić, Ilija, O pružanju utočišta na području Dubrovačke Republike, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 1986–1987.
8. Stojan, Slavica, Vjerenice i nevjernice, Prometej, Zagreb – Dubrovnik, 2003.
9. Stulli, Bernard, O 'Knjizi Statuta grada Dubrovnika' iz god. 1272., Dubrovnik, 1972. (Uz 700-godišnjicu dubrovačke statutarne kodifikacije), dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/184562>, pristupljeno 31. ožujka 2026.

PROPISI I DOKUMENTI:

1. Dubrovački statut, Dubrovnik, 1272.
2. Statut grada Trogira, Trogir, 1345.

THE PENAL JUSTICE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF DUBROVNIK (1272–1808): BETWEEN NORMATIVE ORDER AND SOCIAL INEQUALITY

ABSTRACT:

The Republic of Dubrovnik developed a complex legal system that regulated the lives of its citizens throughout the Middle Ages. The fundamental legal source was the Dubrovnik Statute of 1272, with customary law also playing a significant role. The system encompassed various spheres of social life, including governance, the judiciary, family and property relations, and criminal law. Particular attention was devoted to proceedings against perpetrators of criminal offences and the organisation of the courts. Legal rules and customs together shaped the administration of justice, influencing the everyday lives of citizens and the functioning of society.

The aim of this paper is to provide a concise overview of the criminal law system in the Republic of Dubrovnik up to its dissolution in 1808, with an emphasis on the structure of judicial authority, the course of criminal proceedings, and specific criminal provisions of the Dubrovnik Statute and judicial practice.

Keywords: Republic of Dubrovnik, Dubrovnik Statute, criminal law, criminal procedure

KATIJA KRISTOVIĆ županijska je državna odvjetnica u Županijskom državnom odvjetništvu u Dubrovniku od svibnja 2023. Diplomirala je na Pravnom fakultetu u Splitu u siječnju 1988. Bila je državnoodvjetnička vježbenica u tadašnjem Okružnom javnom tužiteljstvu u Dubrovniku od rujna 1989., a dio vježbeništva provela je u tadašnjem Općinskom javnom tužiteljstvu u Opatiji tijekom prognanstva za vrijeme Domovinskog rata. Od veljače 1992. do svibnja 1993. bila je stručna suradnica u Općinskom državnom odvjetništvu u Dubrovniku. U svibnju 1994. postala je zamjenica općinskog državnog odvjetnika u Općinskom državnom odvjetništvu u Dubrovniku. Nakon što je u dva navrata bila v. d. općinskog državnog odvjetnika u Općinskom državnom odvjetništvu u Dubrovniku, od siječnja 1998. do veljače 2010. bila je općinska državna odvjetnica, a od veljače 2010. do svibnja 2023. zamjenica županijskog državnog odvjetnika u Županijskom državnom odvjetništvu u Dubrovniku. Bila je članica Državnoodvjetničkog vijeća u sazivu od veljače 2011. do veljače 2015. i u sazivu od veljače 2015. do veljače 2019.

